

KİTAP TANITIMI

Suha Taji-Farouki (Editör): *Modern Muslim Intellectuals and the Qur'an*, Oxford: Oxford University Press 2004, s. 342.

Eser, *The Institute of Ismaili Studies* tarafından Oxford University Press yayınları arasından çıkmış olup, giriş dahil on bir müstakil makale ve bir indeksten oluşmaktadır. Eserde İslam dünyasının farklı coğrafyalarından seçilmiş toplam on isimden bahsedilmekte ve bunların Kur'an'a yaklaşımları, yer yer örnekler verilerek anlatılmaktadır. Batı'da yayınlanan İslam araştırmalarına ait eserlerin birçoğunda olduğu gibi bu eserde de, Kur'an ile modern İslam düşünürleri arasında ilişki kurularak, onların çağdaş problemlerin çözümünde Kur'an'ı nasıl kullandıkları, İslam düşüncesine dair eserlerinde Kur'an'a ne kadar ve nasıl bir yer ayırdıkları anlatılmakta, yöntemleri hakkında geniş bilgiler verilmekte ve ayrıca Batı'dan etkilendikleri noktalar özellikle vurgulanmaktadır.

İslam düşünürlerinin Kur'an'la ilgili yaptıkları çalışmaların incelenmesi özellikle Tefsir tarihinin bir işlevi olarak kabul edilir. Ancak Tefsir tarihine ait eserlerde kategorilere ayrılmış bir tarih anlayışının varlığı görülmekte olup, müellif merkezli tarih anlayışının ise daha önceki döneme, tabakatlar dönemine ait olarak bilinmektedir. Bu nedenle Suha Taji Farouki'nin editörlüğünü yaptığı bu eser, şahıs merkezli bir modern dönemin tarih yazımını gerçekleştirdiği izlenimini verse de, yöntem olarak çağdaş tarih metodolojisinin yöntem ve metot tasnifine dayalı tipolojisini kullanmamaktadır. Eserde katkıları olan müellifler, bunun yerine çok geniş bir coğrafi alanda bulunan modern İslam dünyasının "aydın" olarak adlandırılabilir isimlerinin Kur'an'la ilgili olan görüşlerini değerlendirmektedirler. Bu ise, klasik sayabileceğimiz şahıs merkezli tarih yazıcılığının, modern döneme uygulanmış bir örneği gibi görünmektedir.

Bu tarzın seçilmesindeki nedenler konusunda yapılabilecek yorumlar çok çeşitli olabilir. Çağdaş dönem entelektüel yapısının henüz sistematikleşmemesi ve kategorik bir ayırma hazır olmaması bu nedenlerin en önemlisi olarak göste-

rilebilir. Bu nedenle metotlar ve yaklaşımlar yerine, şahıslar merkeze alınarak genel bir tanıtımın yapıldığı söylenebilir. Ayrıca, çok farklı seslerin ve düşüncelerin seslendirilmiş olması ve modern İslam düşüncesinin homojen bir yapıda bulunmaması, Farouki'yi şahıs merkezli bir tarih yazıcılığına zorlamış olabilir. Ancak bu tarz, batıda yazılan birçok eserde kendini açıkça göstermekte olup, artık oryantalist bir yaklaşım olarak benimsenmiş durumdadır. Bu tür örnek olarak sayılabilecek pek çok eser bulunmaktadır. John L. Esposito'nun *Voices of Resurgent of Islam* (Oxford, 1983) ve John O. Voli ile beraber editörlüğünü yaptığı *Makers of Contemporary Islam* (Oxford, 2001) bunlar arasında sayılabilir.

Batı'da yapılan bu tür eserlerde şahısların öne çıkarılmasının nedeni bizce çağdaş İslam dünyasının tanıtılmasında temsilci arama çabasıdır. Yani Batı oryantalist dünyası, İslam kültürel coğrafyasını incelerken, her coğrafyaya ve farklı yönelişlere ait örnekler üzerinden giderek sonuçlara varmaya çalışmaktadır. Farouki'nin eseri de, bu tür seçici örnekleme üzerinden tüme varma ve oradan da "modern İslam dünyası" hakkında sonuçlar çıkarma çabasının bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan, eser incelendiğinde makalelere konu olan isimlerin çoğunun modern İslam dünyasında muhalif görüşleriyle tanınan ve marjinal kişilerden olduğu görülecektir. Bu ise bizi, Batı için önemli olanın "Modern İslam kültür haritası"nı çıkarmak olmayıp, farklı ve marjinal isimleri ön plana çıkarma isteğinin varlığından söz etmeye sevk edebilir. Farouki, çağdaş İslam dünyasının temsilcileri olarak, Mısır'da Şeriat mahkemesinde yargılanarak ülkeden çıkmak zorunda kalan Nasr Hamid Ebu Zeyd'i; Pakistan'da hakkında ölüm fetvaları yayınlandığı için Amerika'ya giden Fazlurrahman'ı; seküler ve batıcı görüşleriyle meşhur Fransa'da yaşayan Muhammed Arkoun'u; Suriye asıllı ve Rusya'da mühendislik eğitimi aldıktan sonra ülkesine dönen Muhammed Şahrur'u; son günlerin en tartışmalı isimlerinden olan Amine Vedûd'u ve diğer isimleri seçmiştir. Editör, Türkiye'den de Hüseyin Atay'ı tercih etmiştir. Bu isimler batı için önemli olmakta ve tüm İslam coğrafyasını, -oryantalistlere göre- temsil etmektedir. Acaba örnek olarak alınan bu isimler, gerçekten çağdaş İslam dünyasının temsil görevini yerine getirebilmekte ve entelektüel yapısını yansıtabilme midirler? Ya da farklılık ve marjinallik ne ölçüde tüm İslam dünyasının temsilciliğini üstlenebilir?

Aslında Batı oryantalist dünyası için bu sorular, İslam bilim dünyasındaki algılayış kadar kaygı verici olmamaktadır. Çünkü Batı oryantalizminin aradığı tam bir İslam entelektüelliği coğrafyası çıkarmak değil, kendi kültürel etkisinin görüldüğü isimleri temsilci olarak seçmek ve yine İslam dünyasına bu isimleri “model entelektüeller” olarak sunmaktadır. Farouki’nin eseri de bunun için iyi bir örnektir.

Yrd. Doç. Dr. Necmettin GÖKKİR*

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi